

FOND KULTÚRNYCH A SOCIÁLNYCH POTRIEB – DÔLEŽITÝ NÁSTROJ SPOLOČENSKEJ SPOTREBY V JRD

P. Delinga

DELINGA, P. (Zväz družstevných roľníkov, Bratislava): *Fond kultúrnych a sociálnych potrieb — dôležitý nástroj spoločenskej spotreby v JRD*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 19, 1983 (1) : 49-54.

Článok sa zaoberá významom spoločenskej spotreby v JRD na Slovensku. V tejto súvislosti uvádza funkciu FKSP ako dôležitého stimulu pre stanovenie osobnej a spoločenskej spotreby družstevných roľníkov. Vymedzuje princípy tvorby FKSP v JRD od roku 1976. Poukazuje na rozdiely v čerpaní prostriedkov a na úlohu FKSP v stimulácii pracovnej aktivity a spoločenskej spotreby pracovníkov v JRD.

spoločenská spotreba v JRD; funkcia fondu kultúrnych a sociálnych potrieb; rozdiely v čerpaní prostriedkov; stimulácia pracovnej aktivity

Cieľavedomé riadenie sociálno-ekonomických procesov v poľnohospodárstve sa nezaobíde bez potreby riešenia politicko-ekonomických závislostí zlepšovania pracovného a životného prostredia, a to vo vzájomnom vzťahu — zvyšovať pracovný výkon pracovníkov a zároveň upevňovať jeho sociálno-ekonomické vzťahy k pracovisku a socialistickej spoločnosti. Z hľadiska zabezpečovania sebestačnosti vo výrobe potravín, náročnosti riešenia súčasných úloh poľnohospodárskej veľkovýroby v zmysle záverov XVI. zjazdu KSČ je nanajvýš aktuálne správne usmerňovať aj spoločenskú spotrebu pracovníkov.

Spoločenská spotreba je dôležitou súčasťou zabezpečovania celoživotnej perspektívy a istôt pracujúcich. Prostredníctvom nej ide o uspokojovanie potrieb mimo rozdeľovania podľa práce, kde je potrebné v riešení dôležitých ekonomicko-politických problémov socialistickej spoločnosti prihliadať aj na kritérium socialistického humanizmu, t. j. na zabezpečovanie rovnakých možností všetkým občanom. Z tohoto pohľadu je dnes najčastejšie diskutovaná otázka, ktoré potreby (osobné alebo spoločenské) má socialistická spoločnosť viazať na množstvo a kvalitu vykonanej práce a ktoré a v akom množstve má humánne pokrývať.

Keďže spoločenská spotreba je časťou nevýrobnej spotreby, používajú sa na jej financovanie celkom tri zdroje: rozpočtové prostriedky, prostriedky podnikov a organizácií výrobnjej sféry a ostatné zdroje (hlavne prostriedky spoločenských organizácií).

Do prostriedkov podnikov a organizácií výrobnjej sféry, ktoré slúžia pre financovanie spoločenskej spotreby, patria tieto zdroje:

- peňažné prostriedky, z ktorých sa uhradzujú výrobné náklady;
- účelové fondy podnikov, najmä fond kultúrnych a sociálnych potrieb (FKSP);
- peňažné prostriedky podnikov na investičnú výstavbu,
- ostatné zdroje.

Prostriedky podnikov a organizácií výrobnjej sféry sú z celospoločenského hľadiska doplnkovým zdrojom a v rámci nich účelové fondy pokrývajú len časť výdavkov na zabezpečovanie osobnej i kolektívnej spoločenskej spotreby štátu. Podnikové zdroje financovania spoločenskej spotreby majú vtedy nielen ekonomický charakter, ale sú politicko-ekonomickým a sociálnym stimulom výrobnjej sféry a spájajú ľudskú potrebu vytvárania rovnakých podmienok všetkým pracujúcim s morálnymi a hmotnými stimulmi kolektívnej zainteresovanosti na hospodárskych výsledkoch. Preto časť prostriedkov uvoľňovania na zabezpečovanie spoločenskej spotreby prostredníctvom účelových fondov nemá bezprostrednú a priamu závislosť od výsledkov hospodárenia (ide hlavne o zdravotnú starostlivosť, materské školy, jasle a pod.); tieto potreby má mať v socialistickej spoločnosti zabezpečené každý pracovník rovnako, a časť prostriedkov, z ktorých sa financujú výdavky na spoločensko-záujmovú činnosť jednotlivcov a kolektívov (ide o rekreáciu, telovýchovu, príspevky na bytovú výstavbu, kultúrne podujatie a pod.), má byť viazaná hmotnou zainteresovanosťou na výsledkoch hospodárenia. Tento rozdeľovací princíp je dôležitým faktorom uplatňovania ekonomických nástrojov zdokonalenej sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva po roku 1980.

V systéme nevýrobnej spotreby v podmienkach socialistickej ekonomiky predstavuje dôležitý stimul Fond kultúrnych a sociálnych potrieb. V socializtických podnikoch patrí do oblasti podnikovo garantovanej kolektívnej spotreby a dotvára systém hmotnej zainteresovanosti pracujúcich. Tak je tomu aj v JRD.

V podmienkach platnosti Súboru opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva ČSSR pre roky 1981—1985 sa začali v štátnych hospodárskych organizáciách pre tvorbu prostriedkov FKSP uplatňovať nové kritériá, a to väzba časti prostriedkov na ukazovatele efektívnosti výroby a kvality práce pracovných kolektívov (Úprava FMF a ÚRO v Zb. zákonov, vyhláška č. 165/1980 o FKSP). V sektore JRD je takáto väzba zachovaná už od vydania zákonnej úpravy (Vyhláška FMPVŽ č. 110/1976 o FKSP JRD), doplnená vyhláškou č. 160/1979 Zb., a to väzbou doplnkového prídelu fondu na vytvorený zisk. Ďalší stimul predstavuje možnosť prideliť prostriedky do FKSP z podielu získaných prírastkových prémieí za navyše dodané produkty do štátnych fondov, a to vo výške 0,4 % z objemu mzdových prostriedkov JRD. Nejde teraz o to vysvetľovať správnosť tvorby FKSP, ale o hlbší pohľad na to, ako sa JRD vysporiadali s takouto väzbou a ako podporuje ekonomická účinnosť vynaložených prostriedkov vzťah k novovytvoreným hodnotám príslušnými pracovnými kolektívmi, ale aj ako sa uspokojujú (či podporujú) sociálno-spoločenské aktivity pracovníkov vo vzťahu k vlastnému podniku (JRD).

Fond kultúrnych a sociálnych potrieb používajú JRD na finančné i materiálové krytie podmienok komplexnej starostlivosti o svojich členov a pracovníkov. Od roku 1981 si tieto podmienky podrobne plánujú

v Plánoch kádového, personálneho a sociálneho rozvoja na 7. päťročnicu. Transformáciu na pracovné kolektívy (výrobné úseky) dopĺňa Plán aktivity JRD a pracovných kolektívov (tento má však iný zámer ako Plán aktivity závodných — dielenských výborov ROH).

Pozitívne tendencie dotovania FKSP v JRD sa prejavujú už od roku 1974. Vtedy totiž JRD dosiahli aj najpriaznivejšie relácie ekonomických výsledkov hospodárenia, takže mohli do FKSP prideliť výrazne viacej prostriedkov ako v rokoch minulých. V roku 1975 a 1976 však prídelý poklesli, a to vplyvom znížených odvodov vytvoreného čistého dôchodu.

Stanovením základnej hranice prídelu vo výške 380 Kčs na fyzickú osobu v JRD sa objektivizovali minimálne náklady na sociálno-spoločenské aktivity členskej základne v roku, a to bez ekonomickej diferenciácie hospodárenia. V JRD s vyšším čerpaním (úrovňou spoločenskej spotreby) v predchádzajúcich rokoch však vznikli nežiadúce problémy prípadného zníženia úrovne starostlivosti o pracovníkov. Táto závislosť je riešená formou dodatkového prídelu do fondu vo výške maximálne 10 % z vytvoreného zisku. Zároveň sa tým podmieňuje zainteresovanosť družstevných pracovných kolektívov na zvyšovaní výroby a na dosiahnutí najvyššej ekonomickej efektívnosti výroby v roku. Aj naďalej zostáva problémom objektívna štruktúra rozdeľovania nákladov (prídelov) do fondu, a to nielen vo vzťahu k jednotlivým sociálno-spoločenským prioritám, ale aj vo vzťahu ako sa jednotlivci či kolektívy podieľali na ich vytvorení (podľa zásad vnútropodnikovej hmotnej zainteresovanosti). V tomto smere sa žiada vypracovať aspoň informatívne kritériá alebo zásady, aby hospodársky orgán alebo Zväz družstevných roľníkov mohli sledovať správne využitie prostriedkov a posudzovať ich úroveň vo všetkých JRD.

Vývoj súhrnných prídelov do FKSP ukazuje tab. I.

Pri porovnávaní prídelov v jednotlivých krajoch nie je taká výrazná diferenciácia závislosti od výsledkov hospodárenia ako podľa výrobo-klimatických oblastí. Môžeme však sledovať zvýšenie prostriedkov z titulu základného prídelu na osobu po roku 1977, kedy sa v JRD začala tvorba uplatňovať podľa vyhlášky č. 110/76 Zb. Hranica 380 Kčs na osobu predstavuje v objeme:

v Západoslovenskom kraji	60 609 tis. Kčs
v Stredoslovenskom kraji	34 839 tis. Kčs
vo Východoslovenskom kraji	30 082 tis. Kčs

To predstavuje podiel z celkových prostriedkov:

v Západoslovenskom kraji	38,7 %
v Stredoslovenskom kraji	73 %
vo Východoslovenskom kraji	68,1 %

Týmto spôsobom je daná aj miera ovplyvnenia prostriedkov FKSP ekonomickými výsledkami JRD. Čím menšia je závislosť (podiel) základného prídelu do FKSP od celkove pridelených prostriedkov, tým je väčší vplyv (stimul) pracovnej účasti kolektívu na dosiahnutom zisku v podniku. Na druhej strane dosiahnutá úroveň zisku stimuluje rozvoj spoločensko-sociálnych aktivít pracovných kolektívov, čo sa pri nízkom základnom dotovaní FKSP a žiadnej doplnkovej čiastke môže nega-

I. Suma súhrnných prídelov do FKSP v rokoch 1974—1981 — The sum of the allocations of money to the Fund of Cultural and Social Needs in the years 1974—1981

Prídely do FKSP	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
SSR								
celkom mil. Kčs	160,5	156,4	152,9	182,5	191,5	195,4	248,5	228,9
na osobu Kčs ^{*)}	549	548	540	643	688	619	752	660
na ha Kčs	100	96	92	111	115	116	147	138
Západoslovenský kraj								
celkom mil. Kčs	108,4	110,1	98,4	114,5	118,6	119,7	156,7	132,5
na osobu Kčs ^{*)}	812	846	776	906	739	742	982	786
na ha Kčs	156	155	139	163	169	171	222	187
Stredoslovenský kraj								
celkom mil. Kčs	26,1	20	24,9	31,7	36,2	36,4	47,7	47,7
na osobu Kčs ^{*)}	357	278	340	426	483	482	520	502
na ha Kčs	61	46	56	70	78	77	100	103
Východoslovenský kraj								
celkom mil. Kčs	26	26,3	29,6	36,3	36,7	39,3	44,2	48,6
na osobu Kčs ^{*)}	305	316	356	437	452	476	558	586
na ha Kčs	53	52	58	73	73	77	88	100

^{*)} Prepočet urobený v rokoch 1974—1977 na počet pracovníkov v JRD celkom, ktorý predstavuje z počtu členov cca 85 %.

tívne prejavíť v budúcom období reprodukčného procesu. Miera kolísania zisku je aj mierou kolísania spoločenskej kolektívnej spotreby v JRD. Nepriaznivé hospodárske výsledky, najmä v roku 1981, sa najmarkantnejšie prejavili v JRD Západoslovenského kraja, keď absolútny prídel oproti roku 1980 poklesol o 15,4 % a prídel na osobu o 20 %.

V kontexte tvorby prostriedkov sa vyvíjala štruktúra ich čerpania. Pod vplyvom presadzovania maximálnej hospodárnosti v posledných troch rokoch výrazne stúpajú zostatky nečerpania prostriedkov FKSP koncom roka. Je to nesprávna tendencia sociálno-ekonomického riadenia podniku, ale aj pokrývania štruktúry podmienok starostlivosti o pracovníkov. Kým zostatok prostriedkov FKSP v rokoch 5. päťročnice predstavoval v priemere z celkových prostriedkov obratu fondu 31,6 %, v 6. päťročnici sa už zvýšil na 35,3 % a v roku 1981 na 42,1 %.

Do určitej miery podmieňuje tento stav nerovnomerné prideľovanie prostriedkov do fondu v roku, ich vydotovania až v hospodárskej bilancii, kedy nie je možné minúť prostriedky na účelné spôsoby. Na druhej strane sa ešte v JRD nevžilo systematické a plánovité vynakladanie prostriedkov a nie sú určené ani limity (normy) pre jednotlivé sociálno-spoločenské úlohy. Málo prostriedkov sa čerpá (využíva) na sociálne a kultúrno-rekreačné investície (v roku 1975 0,97 %, v roku

1980 3,65 %], čo nepodporuje dlhodobejšie zámary družstva v komplexnej starostlivosti o pracovníkov.

Súčasná analýza problematiky podtrhuje aj disproporcie medzi jednotlivými účelmi čerpania. Napríklad stále viacero prostriedkov sa vynakladá na rekreačnú činnosť, ostatnú činnosť, ale menej na závodné stravovanie, politicko-výchovnú, kultúrnu a vzdelávaciu činnosť, zdravotnícke účely.

Prehľad o čerpaní prostriedkov FKSP za roky 1975—1980 dokumentuje tieto rozdielnosti:

účel	% čerpania	
	1975	1980
Politicko-výchovná, kultúrna a vzdelávaciu činnosť	18,4	16,2
Závodné stravovanie	8,5	13
Bytové účely	0,5	3,1
Zdravotné účely	3,3	1,2
Rekreácia a zájazdy	39,5	31,1
Telovýchovné účely	4,4	3,8
Sociálna výpomoc	13,1	15,4
Nepeňažné odmeny	4,8	5,7

V posledných dvoch rokoch sa neopodstatnené rozdiely znížili a vo väčšine JRD pristupujú k poskytovaniu príspevkov z FKSP cieľavedome a uprednostňujú hlavne stravovanie, politicko-výchovnú, kultúrnu a vzdelávaciu činnosť, ale aj OBP, zdravotníctvo, športovú činnosť podľa pracovnej aktivity svojich členov.

Štruktúra vynakladania prostriedkov FKSP by sa však mala dostať pod drobnohľad v každom JRD orgánom, ktoré ju môžu nielen sledovať, ale aj priamo vplývať na prideľovanie prostriedkov pre jednotlivé účely, na výber a odporúčanie pracovníkov, ktorým sa príspevky dajú, a hodnotiť plnenie plánov kádrového, personálneho a sociálneho rozvoja.

Je potrebné dôsledne uplatniť všeobecne platné zásady tvorby prostriedkov fondu, ktoré prinášajú do základného stupňa sociálnej a spoločenskej vybavenosti rovnakú úroveň starostlivosti o pracovníkov v každom JRD, a rozšíriť ich cez normotvornú základňu sociálnej vybavenosti aj na použitie doplnkového zdroja prostriedkov. V tomto smere pôjde hlavne o to, aby sa neprehľbovali rozdiely v starostlivosti o pracovníkov z titulu použitia FKSP medzi JRD v rovnakých výrobných podmienkach v celej ČSSR. K tomuto cieľu bude potrebné zvýšiť vplyv orgánov hospodárskeho riadenia a Zväzu družstevných roľníkov na správne uplatňovanie zásad tvorby a využitia FKSP po celej riadiacej ose. To predpokladá riadiť a zdokonaľovať celý sociálny rozvoj podniku v organickej väzbe na organizáciu a riadenie celého reprodukčného procesu na princípe jednotného plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja, a nie tak, ako to ešte oddelene či „výsostne výrobné“ chápu niektorí vedúci hospodárski pracovníci.

Došlo dňa 21. 9. 1981

ДЕЛИНГА, П. (Союз кооперативных крестьян, Братислава): Фонд культурно-социальных потребностей — важный фактор общественного потребления в ЕСХК. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 19, 1983 (1) : 49-54.

В статье рассматривается значение общественного потребления в ЕСХК Словакии. В связи с этим функция фонда рассматривается как важный стимул в определении личной и общественной потребности кооперативных крестьян. Приводятся принципы образования фонда в ЕСХК с 1976 г., различия в расходовании средств, роль фонда в стимулировании трудовой активности и общественного потребления у работников ЕСХК.

общественное потребление в ЕСХК; функция фонда культурно-социальных потребностей; различия в расходовании средств; стимулирование трудовой активности

DELINGA, P. (Union of Co-operative Farmers, Bratislava): *Fund of Cultural and Social Needs — an Important Tool of the Social Consumption in Agricultural Co-operatives*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 19, 1983 (1) : 49-54.

Social consumption in agricultural co-operatives in Slovakia is discussed. In this connection the function of the fund of cultural and social needs as an important stimulus for determining personal and social consumption of the co-operative farmers is mentioned. Principles of the formation of the fund of cultural and social needs in agricultural co-operatives since 1976 are determined. Differences in drawing the money are pointed at, as well as the role of the fund of cultural and social needs during stimulation of work activity and social consumption of the workers in agricultural co-operatives.

social consumption in agricultural co-operatives; function of the fund of cultural and social needs; differences in drawing the money; stimulation of work activity

Adresa autora:

Ing. Pavel Delinga, CSc., Zváz družstevných roľníkov, Slovenský výbor, Priemyselná 6, 824 94 Bratislava
